

Ijzeren Wekkertjes in Houthalen- Helchteren

Veerle Cielen, Nadine Moens & David Beyen, Limburgs
Landschap, Dekenstraat 39, B-3550 Heusden-Zolder.

De gemeente Houthalen-Helchteren koos voor het Wekkertje (*Omocestus viridulus*), een sprinkhanensoort. Een goede keuze blijkt, want aan deze soort kunnen heel wat actuele thema's gekoppeld worden. In de eerste plaats staat het Wekkertje symbool voor het ecologisch verantwoord bembbeheer dat de gemeente wil doorvoeren (Fourneau & Lambrechts, 2008). Wegbermen vormen potentiële ecostrades in het huidige versnipperde landschap voor tal van andere soorten. Dit brengt ons bij een tweede actueel probleem dat zich in de gemeente voordoet, namelijk sluikstort. Het Wekkertje kan symbool staan voor allerlei sensibilisatieacties rond dit thema. Bovendien is het Wekkertje een prima mascotte voor bewustmakingscampagnes rond klimaatverandering. De stijgende gemiddelde temperaturen lijken de soort te dwingen uit te wijken naar koelere oorden. Tenslotte kan het Wekkertje mensen aanzetten tot het nemen van insectvriendelijke maatregelen in de tuin zoals het creëren van ruigtehoekjes.

Het Wekkertje is een Midden-Europese soort, die voornamelijk in de bergen voorkomt (Kleukers *et al.*, 1997). In België beperkt zijn areaal zich tot het oostelijk deel van het land (Kleukers & Krekels, 2004). Naast de Kempen kan men de soort terugvinden in de Ardennen, de Kalkstreek en Lotharingen. Daarbuiten is de soort zeldzaam. Volgens de voorlopige Rode Lijst van sprinkhanen en krekels behoort de soort tot de categorie 'kwetsbaar' (Decler *et al.*, 2000). Interessant is dat het klimaat mogelijk een invloed heeft op de habitatkeuze

Foto: Veerle Cielen

(Fourneau & Lambrechts, 2008). Het Wekkertje blijkt in het koelere noorden minder eisen te stellen aan zijn leefgebied dan in het zuiden waar de habitat beperkt blijft tot vochtige, schrale graslanden (Kleukers *et al.*, 1997).

Verwezenlijkingen

Terreinacties

Concrete terreinacties binnen de gemeente zijn o.a. gericht op het ecologisch beheren van de bermen. De gemeente neemt hiervoor haar verantwoordelijkheid. Enkele geschikte bermen binnen de gemeente zijn geselecteerd en krijgen een aangepast beheer. Bedoeling is om enkele stroken ongemaaid te laten zodat de sprinkhaneneitjes kunnen overwinteren op de grasstengels boven de grond. De bermen die daarbij breed en lang genoeg zijn (minimum 3 m breed en 50 m lang), kunnen dan als leefgebied dienst doen, terwijl de smalere, kortere bermen belangrijke stapstenen vormen.

Bijkomende inspanningen worden geleverd door de verschillende terreinbeherende instanties actief binnen de gemeente (Agentschap voor Natuur en Bos, Limburgs Landschap, Natuurpunt, Milieugroep de Mangelbeek). Het in stand houden van de aanwezige populaties gebeurt door het verder zetten van het extensief beheer van de bewoonde graslanden die deze instanties in beheer hebben.

Communicatie

Communicatie rond het gevoerde bembbeheer gebeurde door de gemeente via hun website en infoblad. Het afgelopen jaar is veel aandacht besteed aan het thema afval in de milieukeek die de gemeente jaarlijks organiseert. In samenwerking met Limburgs Landschap werden hierrond een aantal ludieke acties uitgewerkt, enerzijds voor het brede publiek, anderzijds op maat van schoolkinderen. Zo werd muziek gemaakt op afval, werd gespeeld met afval onder de vorm van een Vlaamse Kermis en werden afvaltotems geproduceerd. Het Wekkertje trad hierbij op als symboolsoort.

Om de werking rond de adoptiesoort van Houthalen-Helchteren op een leuke manier in de kijker te zetten, werd een heus 'ijzeren Wekkertje' ontworpen door ambachtslui uit Congo (figuur 1). Dit initiatief van Limburgs Landschap kon tot stand komen met inbreng van de vzw Kisangani. Deze steunt een plattelandsontwikkelingsproject dat in nauwe samenwerking met de dorpsgemeenschappen en scholen loopt en o.a. de bescherming van het regenwoud beoogt. In het Congobekken bevindt zich een van de belangrijkste regenwouden ter wereld. Zo krijgt het wekkertjesinitiatief een internationale tint en een duurzaamheidsluid, want een deel van de aankooprijks van 'het ijzeren Wekkertje' gaat naar dit project. Lokale tussenpersoon voor de productie van het kunstwerkje was René Ngongo, een voorvechter voor het behoud van het regenwoud en sociale rechtvaardigheid in de Demo-

cratische Republiek Congo. Hij ontving in 2009 de Right Livelihood Award, beter bekend als de alternatieve Nobelprijs.

Verenigingen en vrijwilligers die tijdens de milieuwEEK hun beste beentje voorzetten, kregen een dergelijk 'ijzeren Wekkertje' cadeau. Er verschenen rond deze acties allerlei publicaties (TV, radio, kranten, websites, infoblad, tijdschrift). Tevens zijn pogingen ondernomen

om de inwoners te betrekken bij de inventarisatie van de soort, maar hiervoor bleek jammer genoeg weinig interesse.

Monitoring

Beschikbare inventarisatiegegevens van het Wekkertje in Houthalen-Helchteren beperkten zich tot enkele versnipperde waarnemingen. Om een volledig beeld van de actuele verspreiding van de soort te krijgen, bleek een grondige basisinventarisatie noodzakelijk. Deze basisinventarisatie werd in de zomer van 2009 uitgevoerd door drie medewerkers van Limburgs Landschap met de financiële steun van de provincie Limburg en het Europese project SOLABIO (Soorten en Landschappen als dragers van de Biodiversiteit). De inventarisatie gebeurde overwegend tijdens de maand augustus. Bebouwde zones en militaire domeinen werden niet onderzocht. Tijdens het voorbereidend werk werd op basis van de Biologische Waarderingskaart een selectie gemaakt van 'wekkertjevriendelijke' biotopen. Deze werden aangeduid op de inventariskaar-

ten. Een PDA (Personal Digital Assistent) met ingebouwde GPS (Geographic Positioning System) tekende de gelopen routes in. Er werd voornamelijk via auditieve waarnemingen geïnventariseerd. Deze waarnemingen werden bij twijfel visueel bevestigd.

Het Wekkertje werd op een vijfenzeventigtal locaties teruggevonden, exclusief drie vindplaatsen net buiten de gemeentegrens (zie figuur 2). Deze locaties komen verspreid over het hele grondgebied voor, maar een sterke gebondenheid met de valleigronden is zichtbaar. Het Wekkertje verkiest verrassend niet enkel vochtige (verruigde) graslanden, maar werd ook regelmatig teruggevonden in droge habitats zoals heide- en pijpenstrootjesvelden en arme, zure graslanden. Soms werden exemplaren teruggevonden in de nabije omgeving van het Negertje, een concurrent van het Wekkertje (Kleukers *et al.*, 1997).

Speciale aandacht werd gegeven aan de wegbermen die momenteel een ecologisch beheer krijgen. Opvallend is dat er in geen enkele van deze bermen Wekkertjes zijn gehoord. Of de soort hier dan ook effectief afwezig is, kan momenteel niet met zekerheid worden gesteld. In de overige wegbermen van de gemeente werden overigens ook opvallend weinig exemplaren teruggevonden. Een reden hiervoor is momenteel nog niet duidelijk.

Ongeveer de helft van de vindplaatsen is in privé-handen. Andere percelen zijn eigendom van terreinbeherende organisaties of van diverse overheden.

Het is nog te vroeg om de trends te kunnen bepalen. Hiervoor is verdere monitoring nodig. Dit laatste staat voor de komende jaren op het programma van Limburgs Landschap. Vooral monitoring op populatieniveau en het verder uitwerken van concrete terreinacties zijn gepland.

Kansen en knelpunten

Wat het wegbermbeheer betreft, kan gesteld worden dat er nog steeds te weinig wegbermen zijn in de gemeente die ecologisch beheerd kunnen worden. Veel bermen zijn te smal, zijn beschaduwd of door niet-beheer verbost. Groot knelpunt is dat er rond de eigendommen van de bermen onduidelijkheid

Figuur 1. Aan het project werd een internationaal tintje gegeven via een samenwerking met de Kisangani. Ambachtslui uit Congo ontwierpen een heus 'ijzeren Wekkertje' dat in Houthalen-Helchteren te koop aangeboden wordt. De opbrengst van de verkoop wordt gebruikt om het regenwoud in het Congobekken te behouden (foto: Joke Vandebek & Tienieke Princen).

bestaat. Bescherming is daarom vrij moeilijk. Zo werd één van de weinige bermen waar toch over een langere afstand Wekkertjes werden gehoord, kort na de inventarisatie volledig opengelegd voor de aanleg van een gasleiding.

Gelukkig wordt het Wekkertje nog op veel plaatsen teruggevonden in de gemeente. Nu deze vindplaatsen bekend zijn, kan er werk worden gemaakt van een aangepast beheer. Houthalen-Helchteren kan als eigenaar zelf een voorbeeldfunctie vervullen, want het Wekkertje komt voor in de domeinen Kelchterhoef en Molenheide en op andere gemeentelijke gronden. Belangrijke partners daarbij zijn de terreinbeherende verenigingen.

Conclusies

Met het Wekkertje heeft de gemeente Houthalen-Helchteren een goede keuze gemaakt. De soort leent zich als mascotte voor veel actuele thema's. De start van een ecologisch bermbeheer in een aantal voor het Wekkertje geschikte bermen in de gemeente is er één van.

Resultaten van een basisinventarisatie in 2009 wijzen uit dat het Wekkertje nog vrij algemeen

in de gemeente aanwezig is. Toch dreigen sommige populaties door de verdere versnippering van het landschap geïsoleerd te raken. Wegbermen kunnen hier als stapstenen een oplossing bieden mits ze het juiste beheer krijgen. Het aantal wegbermen dat zich hiervoor leent, is helaas vrij beperkt. Voorlopig werden ook zeer weinig Wekkertjes gehoord in de bermen. Mogelijk speelt geluidsverstoring door het verkeer hierin een rol of zijn de bermen (nog) niet geschikt. Heeft het bermbeheer dan nog wel zin? Zeker wel, immers tal van zeldzame soorten profiteren mee van dit beheer!

De soort werd voornamelijk teruggevonden in vochtige valleigronden en verrassend ook in droge heideachtige habitats. Ongeveer de helft van de vindplaatsen is in handen van terreinbeherende instanties of is eigendom van overheidsinstanties, wat het beste laat verhopen voor de toekomst.

Uitdaging blijft om de inwoners van Houthalen-Helchteren warm te maken voor hun mischien niet zo aantrekkelijke maar toch wel interessante adoptiesoort. Op korte termijn is er een educatieve tentoonstelling gepland, waar inwoners kunnen ontdekken dat ze in één van de (of misschien wel dé) sprinkhanerijkste ge-

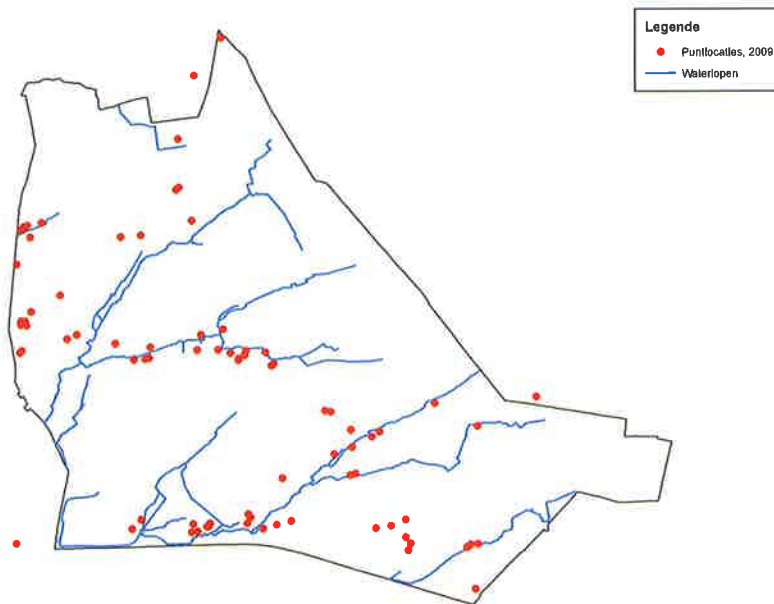
meente(n) van Vlaanderen leven. Tijdens de inventarisatie werden maar liefst vijftig soorten genoteerd! En dit is toch een mooi resultaat als je weet dat er momenteel slechts vierendertig soorten sprinkhanen en krekels in Vlaanderen voorkomen.

Referenties

- BEYEN, D. 2009. Vlaanderens sprinkhanerijkste gemeente. Artikel in tijdschrift van Milieugroep de Mangelbeek, herfsteditie: 5-6.
- DECLIEER, K., H. DEVRIESE, K. HOFMANS, K. LOCK, B. BARENBURG & D. MAES, 2000. Voorlopige atlas en 'rode lijst' van de sprinkhanen en krekels van België (Insecta, Orthoptera). SALTABEL i.s.m. IN en KBIN, Brussel, 75 pp.
- DEVRIESE H. 1992. Sprinkhanen en krekels van België, determinatietabel voor beginners en gevorderden. Een uitgave van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming, tweede verbeterde druk, 25 pp.
- FOURNEAU J. & J. LAMBRECHTS, (red.), 2008. ACTIEPLAN HOUTHALLEN-HELCHTEREN. Wekkertje (nr 22). Een uitgave van de provincie Limburg, D/2007/58574/47, 107 pp.
- KLEUKERS, R., E. VAN NIEUKERKEN, B. ODE, L. WILLEMSE & W. VAN WINGERDEN, 1997. De sprinkhanen en krekels van Nederland. KNNV-uitgeverij, Leiden, 415 pp.
- KLEUKERS, R. & R. KREKELS, 2004. Veldgids Sprinkhanen en krekels. KNNV Uitgeverij, Utrecht, 192 pp.

Summary

The municipality of Houthalen-Helchteren adopted the common green grasshopper (*Omocestus viridulus*), to better protect the road verges, but also the pastures where this species is found. In 2009 the distribution of this grasshopper was studied in detail by Limburgs Landschap. Although the municipality of Houthalen-Helchteren adapted the management of the road verges, they did not contain so many animals. The common green grasshopper is still common in Houthalen-Helchteren. The grasshopper was presented by Limburgs Landschap to the public during a gardenparty. Here the importance of not throwing garden waste on the sides of the roads was highlighted. Limburgs Landschap also asked craftsmen in Congo to design an 'iron grasshopper', which is sold in Belgium. The profit is used to protect the rainforest in Congo.

Figuur 2. Verspreiding van de vindplaatsen van het Wekkertje tijdens de basisinventarisatie uitgevoerd door Limburgs Landschap in de zomer van 2009. Deze soort is gebonden aan natte valleigronden en heideterreinen. Ongeveer de helft van de vindplaatsen is gelegen op gronden in beheer bij terreinbeherende verenigingen of in eigendom van overheidsinstanties. Overige vindplaatsen zijn gelegen op privaat terrein.